

Muzeul bisericesc din Sărmaș:
Cartea veche românească – arma românilor ardeleni

Elena Mihu
Muzeul Județean Mureș

Cartea – spunea Hașdeu¹ – a fost principala armă a românilor ardeleni, în fața căreia sabia și pușca au jucat un rol secundar: „*Ochiul lui Dumnezeu veghia de sus asupra Daciei lui Traian și întocmai când prăpastia desnaționalizării se deschisese amenințător sub picioarele ardelenilor, providența le șopti în taină: Învățați carte românească și-ți fi mântuiți!*”

În anul 1855, episcopul Andrei Șaguna² îi îndemna pe preoți să salveze această carte, atât de prețioasă: „*Bisericile noastre au avut în toate timpurile cărțile trebuincioase pentru slujba dumnezeiască. Aceste cărți fie scrise cu mâna sau tipărite, în limba română sau slavonă, au păstrat cu mare îngrijire, ca proprietate sfântă a caselor lui Dumnezeu... Stricăciunea, pierderea și ruperea lor este o călcare de cele sfinte și o vătămare neiertată a averii bisericești, care în toată vremea trebuie a fi întreagă și neatinsă de mâni rele. Niște asemenea cărți vechi fac literatura noastră bisericească, și pe lângă aceasta se privesc ca niște izvoare și vistierii prețioase chiar și pentru cultura limbei naționale. Prin salvarea lor se va face o slujbă mare bisericii, și limbei poporului, pentru care cei de acum ne vor mulțami, iar urmașii noștri ne vor fi recunoscători.*”

Cartea veche românească – „*podoaba vie a altarului*” – ce se citea în strană duminica și în zilele de sărbătoare pentru a aduce lumină, mângâierea sufletului, dar și încântarea ochiului, fiind decorată în fel și chip, a împodobit altarele bisericuțelor noastre de lemn, timp de secole, stând alături de icoane. Au ajuns până la noi, în satele câmpiei Transilvaniei, tipăriturile lui Coresi, la Miheșu de Câmpie și Valea Largă.³

¹ Bogdan Petriceicu-Hașdeu, *Cartea, arma românilor ardeleni*, în *Răvașul*, 1907, p. 591-597.

² Circulara din 2 aprilie 1855, a lui Andrei Șaguna, în *Mitropolia Ardealului*, 1978, nr. 4-6, p. 332.

³ Câteva file folosite de legător.

Cazania sau **Cartea românească de învățătură** este prima carte tipărită în Moldova, la Iași în 1643, de mitropolitul Varlaam, cu toată cheltuiala domnitorului Vasile Lupu. Prin marea ei circulație „a devenit operă de unitate națională”, cum o numea N. Iorga. Era trimisă în Ardeal, pentru a preîntâmpina propaganda calvină, fiind difuzată de înalții ierarhii Sava Brancovici, Varlaam de Daia, și așteptată de „*toți poporenii*” locului. O așteptau credincioșii de la Oroiu (2 exemplare⁴), Pogăceaua, Răzoare, Sânpetru de Câmpie, Sângeorgiu de Câmpie. Altele au poposit, doar pentru o vreme, la Ațintiș, Bogata, Hădăreni, Iceland, Luduș, Valea Largă⁵.

Noul Testament a fost tipărit la Alba Iulia în 1648 de mitropolitul Simion Ștefan, cel ce pleda pentru crearea unei limbi unice „*una și aceeași pentru toți românii.*” A stat secole alături de **Cazanie**: la Oroiu,⁶ Sângeorgiu de Câmpie.⁷ Un exemplar era al parohiei Ulieș.⁸ A mai fost atestat documentar la : Chimitelnic⁹ în 1681, pe când Mihail Apafi era principele Transilvaniei, la Sărmaș¹⁰ pe la anul 1708 și la Valea Largă¹¹ pe la anul 1765.

Cărțile tipărite la cumpăna noului veac de Șerban Cantacuzino, cel ce dorea transformarea bisericii „*într-o cetate a conștiinței naționale,*” ajung și în satele de pe Câmpie: **Cbeia înțelesului** (București, 1678) ajunge la Sălcud¹², Ion diacul mulțumea că a putut să o citească în anul 1751;

⁴ Un exemplar la parohia din localitate și altul într-o colecție particulară din Târgu Mureș.

⁵ Florian Dudaș, **Vechi cărți românești călătore**, București, 1987.

⁶ Ajuns în colecțiile Muzeului Județean Mureș (furat în iunie 2002, din Muzeul bisericesc Sărmaș).

⁷ Furat de la parohie după 1990.

⁸ Furat împreună cu celelalte 6 cărți, după 1990.

⁹ Vasile Mașca, **Din bătrâni. Povestea unei cărți spusă de ea însăși**, în **Răvașul**, Cluj, 1907, nr. 14, p. 221.

¹⁰ Florian Dudaș, *op. cit.*, p. 122.

¹¹ Menționat pe filele Antologhionului păstrat la parohie.

¹² Ioana Cristache-Panait, **Importante însemnări de pe cărți vechi bisericești tipărite la Vilcea și în alte părți**, II, în **Mitropolia Olteniei**, XXXI, nr. 7-9, 1978, p. 564.

Evangelia (1682) la Oarba¹³, de unde trece apoi la Iernut și Dileu; *Apostolul* (1683) la Sânpetru de Câmpie.¹⁴

Domnitorul Constantin Brâncoveanu îl va aduce din Gruzia pe Antim Ivireanu, acel „*Aldo Manuzio al românilor*,” care va scoate cărți românești, în cele 5 tipografii; multe vor ajunge și în bisericile noastre. La Alba Iulia îl va trimite pe Mihail Iștvanovici, care va tipări în 1699 *Bucoavna* și *Chiriacodromionul*, pentru că „*ispita e mare în Ardeal*.” *Chiriacodromionul* se păstrează până astăzi la bisericile din Ațintiș, Balda, Bărboși, Dătășeni, Iclânz, Mădărași, Petea.

În secolul al XVIII-lea, cartea, tipărită la București sau Râmnic, ce era adusă chiar de episcopul Inochentie Micu Clain pentru bisericile unite, cât și cea de la Blaj, așteptată de credincioșii ortodocși, refuza să participe la disputele confesionale ce i-a dezbinat pe români în „*uniți*” și „*neuniți*.”

Cărțile lui Petru Maior tipărite la Buda: *Didabiile*, *Propovedaniile*, *Predicile*, care trebuiau să-i învățețe pe preoți „*să știe a propăvădui*,” înlocuind *Căzania cea bătrână*, erau cumpărate de episcopul ortodox, Vasile Moga. Acesta îi scria în 1814 lui Petru Maior, următoarele¹⁵ referitor la stocul de 1244 de bucăți: „*Am făcut pe preoții tineri să-și ia câte o carte și acasă să se înțeleagă cu poporenii*,” fapt ce-i aduce reclamație la guvernator „*că fac silă cu cărțile mele, că fac câștig și sărăcesc preoții...Am răspuns cum am putut. De ești tare lipsit de bani și de nu a-i pagubă de tot, eu cu ochii închiși dau pe dânsule 2200 fl...Nici una neîmbulzită nu s-a trecut și îmbulzirea e primejdioasă...De nu se vor trece niciodată, le voui purta cu mine din sălaș în sălaș*”. Se mai păstrează doar la bisericile ortodoxe din Chețani și Ațintiș.

Pe filele cărților, „*cei mici*” cu suflet mare, țăranul român, ne scrie adevărata noastră istorie. Pe tablele de lemn ale cărților, pe filele albe, sau pe dedesuptul textului, însemnările ne povestesc despre drumul cărții, despre cum a trecut *Cazania lui Varlaam*¹⁶ prin cele trei provincii românești, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea. Era a lui „*Ioan Delcheul Sava de lângă Marea Neagră*,” de unde trece apoi Carpații și ajunge pe

¹³ Păstrat la Muzeul Militar Central din București.

¹⁴ La parohie (s-a furat în iunie 2002 din Muzeul bisericesc din Sărmaș).

¹⁵ Ioan Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1914, p. 154.

¹⁶ Sebastian Stanca, *Cărți călătore*, în *Revista teologică*, XXV, 1935, p. 19-23. (astăzi la Episcopia Ortodoxă din Cluj-Napoca).

Târnava Mică, la Jidvei (AB), după găsim consemnat: „*Am dat la cumnatu Constandin două straițe cu cărți, le-au dus la Jidveiu cu felonul și alte haine*”. Trece apoi la Stupini (AB) și de aici pe Câmpie, după cum se mai notează: „*Eu popa Constandin din Stupini am vândut aceasta carte lui Pescar Oprea din Milaș drept 13 florinți.*” Poposește la Bogata, Papiu Ilarian, Soporu de Câmpie, și în 1818 ajunge proprietatea popii Ion, din Icelandu Mare. Un alt exemplar al **Cazaniei**, ce se păstra cu mare grijă în biserica de la Sânpetru de Câmpie¹⁷, se cumpăra în 1721 cu „12 lei bătuți” din târgul Sucevei, de la slugile mitropolitului Ghideon, de popa Luca din satul Manic (SV). Nu știm când trece Carpații, și ajunge la popa Toader care, în anul 1741, o va vinde lui popa Macarie din satul Sânpetru de Câmpie cu 10 florini, grâu și ceară, cum ne spune popa Ion: „*Iată această carte a fost a lui popa Toader și o au dat popei Macarie de la Se(n)petru, drept 10 florinți vonaș. Nu i-au dat toț(i) banii (ci) i-au dat grâu și ciară, la moartea lui. Și când au dat, au fost jinerele Onul și nepotul său Pavel și Mulduvan Irimie și Murășan Florin. Iară de să va afla cineva din feciorii lui popa Toader, ei să o poată scoate la altă sămânță-nu. Scris-am eu di la Sân(petru) popa Ioan, le(at) 1741, me(și)ța mai 23.*” Va ajunge la biserică, prin donația popii Macarie. Exemplarul de la Voiniceni, era adus din Moldova pentru credincioșii de pe Câmpie, în anul 1687, pe când era principe al Transilvaniei, Mihail Apafi și mitropolit ortodox era Varlaam de Daia, cum aflăm din frumoasa însemnare (în limba slavonă și română), făcută de Ion Matei, logofăt: „*Această Poucenie o au cumpărat cu bani gata popa Toader den Sen(jorz ?), pătrupop Toma de Dămb...de la Cârlig de la Moldova, în bani flor(inți) 14 și bani 8, dezlegată și dentăiu lipsă foile. Fiind Apafi Mihaiu, craiul Ardealului, mitropolit arhie(reu) Kir Varlam de Daia. Apucă la această îngerească, Dumnezeu să-l pomenească și pre mine să mă bl(a)gosl(ovea)ască, mult greșitul Ion Mutei, log(ofăt). Crugul soarelui 27, crugul lunii 13, în vl(eat) 7195, de la nașterea lui H(ristos) 1687. Prin mila lui Dumnezeu. Io voevod, domnul Țării Românești, fiu al marelui și prea bunului, Io voevod din Țara Vropii.*” Cartea va fi „răpită” în 1766, de popa Luca din Toldal, făcându-se „șasă săboară” de judecată pentru recuperarea ei, s-a găsit vinovat și a fost „bintătuît” (amendat) cu 3 florini de protopopul Vasilia cel Negru din

¹⁷ Exemplar furat în iunie 2002 (împreună cu 12 icoane și 8 cărți).

Filpișu Mare. În 1799 cartea va ajunge în satul Ceuașu de Câmpie, în proprietatea lui Tırnoan Dumitru, care o cumpăra de la popa Simion din Păingeni, după care va intra în biblioteca învățătorului Dumitru Maior¹⁸, din aceeași localitate.

Cumpărarea cărților vechi românești, se făcea cu mare efort, asociindu-se uneori întreaga obște a satului. Mărturie stă *Antologhionul* (Râmnic, 1737) de la Șeulia de Câmpie: „*Stăm noi șăulenii, ca să șă știe că am luat această sfântă carte, anume Minei, de la diacu Ion din țară (?), anume fiind în târg popa Toader și titor(i): întâi Vozsi Oanea și Micușan Alesă și cu alții împreună, până la 28 de oameni. Și o au luat pomană Maicii noastre sfintei besereci, să n-aibă nime a o înstrăina de la sfânta. Și cine o ar înstrăina, să fie supt blestemul (în) veci (a) Domnului. 1742, mesița iunie 8. (Sunt înșirați cei 28 care au plătit). Scris-am noi șăulenii, această sfântă carte, anume Meneiu rumânesc.*” O altă însemnare ne dă numele credincioșilor care au plătit pentru îngrădirea bisericii: „*Carii au conferit de bună volia pentru îngrădirea m(aicii) bes(ericii) gr(eco) cat(olică) din Șiaulia de Câmpie, cu palantu în anul Domnului 1884.*” (Sunt semnate 47 de persoane, care plătesc cu grâu).

Cărțile se vindeau în târg, ca orice obiect, după cum aflăm și despre *Evanghelia* (București, 1723), de la parohia din Ogra: „*Fiind anii Domnului 1753, martie 10 zile, mărg eu popa Pătru la târg în Wasarhei*¹⁹, *am luat această sfântă carte Evangheliie, cu 15 fl(orinți) de la popa Onu din Sinpaul.*”

Cărțile se cumpărau pe bani și bucate de cele mai multe ori. Dar fata popii Radu din Oroiu, Paraschiva, cerea de la popa Șandru din Merișor, în schimbul vânzării *Cazaniei lui Varlaam*, ce i-a rămas moștenire de la tatăl său, și câțiva metri de pânză subțire: „*În știre să fie a știi, de rândul acestii cărți, anume Poucenie. Că au fost a popei Rad din Oroiu, când au răposat, moare, au lăsat aceasta pop(i) Șandru din Alma, că al(t) nemșug mai aproape el n-au avut, nice au avut feciori, fără o fată anume Paraschiva. După moartea tătine-său au venit Paraschiva la feciorul popei Șandru și au luat 17 florinți și 20 de coți de pânză supțire și 4 punți*²⁰ de

¹⁸ Ex-librisul său mai apare și pe alte cărți vechi românești

¹⁹ Târgu-Mureș.

²⁰ 1/2 kilogram.

chiară. Acestea le-au dat tot în prețul cărții, să n-aibă drept încolo nime a o căuta. Când am făcut această scrisoare, au fost fata popei Rad de față, și-au dat mâna cu Ion Aldea, cu Dumitru Rîiu, cu popa Stoica din Alma, Mandrea popa, Nastasie. Vleat 1696.”

Cărțile se dădeau de multe ori ca zestre, ca în cazul **Penticostarului** (Blaj, 1768) de la Tușin. O primea la anul 1802, de la socru său, popa Toader „dată întâi jestre de la socru, al doilea rând dintr-un săbor mic, iar al treilea rând cu judecarea (sfântului) Consistoriu.” O dădea acesta mai departe tot ca „jestre”, ginerelui său, lui popa Crăciun, la anul 1823. Biserica îl plătește apoi pe popa Dionisie, feciorul popii Crăciun, pentru trece în proprietatea sa, cum consemnează în 10 februarie 1837, protopopul Major Ioszeff. Tot aici se nota „cu voința protopopului Grigorie Rad”, în 17 ianuarie 1837.

Cărțile erau purtate prin procese. La Valea Largă în anul 1763, se făcea „săbor de judecată” din cauza **Antologhionul** (Râmnic, 1737) și a **Noului Testament** (Alba Iulia, 1648), ce au rămas de la popa Macavei: „Să știe că în anul 1763, iunie 25, au fost săbor în satul Ticud, de toată eparhia, poftind această și altă sfântă carte, care se cheamă Testamentul.” Aceste două cărți le cerea biserica și satul pe de o parte, și popa Pintilie pe de alta. Acesta din urmă aduce dovezi că: „că neamului (lui), un unchiu al său, nu bisericii, nice satului. La ceasul morții le-au lăsat popii Pinilie.” În fața „săborului” a venit satul și preotul Pintilie, care are câștig de cauză: „Drept aceea satul nu putu arăta cu mărturii, iar preotul arătă prin preoții credincioși, cum că s-au dat de acel repausat de unchiu său, popa Macaveiu.” Se întărea această hotărâre a „săborului mic”, prin semnătura protopopului Petru Dăianul „a eparhii Kiejii (Gheja)” și popa Șamu din Singer „juratul eparhii.”

Pentru a nu pleca din sat, cărțile erau însoțite de blesteme, cum găsim pe filele **Triodului** (Blaj, 1771) de la Icland Mare: „Acest sfânt Triod l-am câștigat eu popa Toader Creța din Iclănzăl. Să fie a sfintii bisericii din Iclănzăl, să n-aibă nime nici o treabă la dânsul, nici sătenii, nici preoții, nici dinafara bisericii, să să leje de dânsul, ca nu cumva să cază unii ca acei, în blestem ca și Nabucadonosor, împăratul, pentru odoarele bisericii, de au păscut iarba ca dobitoacele.”

Însemnările așternute pe filele cărților vechi românești, ne aduc date despre slujitorii bisericii – preoții - cei care, cum spunea N. Iorga²¹: „*Au dat toată învățătura, au înzestrat neamul cu o limbă, cu o literatură sfântă, au călăuzit neamul pe drumurile pământului fără a-și desface ochii de la cer. Dând istoriei noastre cărturari, caligrafi, sculptori în lemn, argintari, mucenici și sfinți.*”

Din secolul al XVII-lea îl avem pe popa Radu din Oroiu de Câmpie, în mâna căruia ajunge **Cazania lui Varlaam**²², nu mulți ani după tipărire; neavând fecior să-i urmeze la altar, decât pe Paraschiva, cartea trebuia să treacă în mâna altui preot.

În anul 1686 „*purtăto(r) de gând*” al **Cazaniei lui Varlaam**²³, era popa Nicolae Grama din Zau de Câmpie, care va face și următoarea însemnare: „*Cu vrerea Tatălui și cu îndrumarea (Fiului, s-a cumpărat cu) 26 florinți și am dat (pomana) neamului meu, strămoșilor, moșilor și părinților și fraților și surorilor și a tot rodul meu. Iară de s-o afla cineva din neamul nostru să va depărta să o fure, să fie treklet, andema. Scris-am în vremea crai(ului) Apafi Mihai și vlădica Varlaam și pop(a) Nicolae Grama, purtăto(r) de gând în aceea vreme. 1686 meșița noemvrie 13.*” Protopopul bisericilor ortodoxe de pe Câmpie era atunci popa Petre din Zau, iar la Suatul de Sus era preot popa Vasilie. Se dăruia, cum ne spune o altă însemnare tot din secolul al XVII-lea, nu știm cărei biserici²⁴ împreună cu Cazania: „*o Evanghelie sârbească, un Triod, o Leturghie, cruce (și un) sfetnic,*²⁵ *de asemenea.*”

Pe la anul 1740 își recuperau **Antologhionul** (Râmnic, 1705) furat și dus la biserica Prundului (Bârgăului), preoții bisericii din Zau, popa Giorgie și Socnea împreună cu protopopul Soporului de Câmpie, Dălianu „*împreună cu vlădica Inochentie (Micu Clain), supt biruința înălțatului împărat Carol al Mare*²⁶.”

²¹ Mircea Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, vol. 1, București, 1990, p. 4-5.

²² În colecția particulară (amintită mai sus).

²³ Deținător parohia din Pogăceaua.

²⁴ Descifrarea localității incertă.

²⁵ Sfeșnic.

²⁶ Carol al VI-lea.

Zbuciumată a fost în secolul al XVIII-lea viața bisericii, a preoților și a credincioșilor din aceste locuri. Ce ne spun cărțile vechi românești despre disputele confesionale din Valea Largă! Aflăm că, în anul 1763, pe când se făcea judecata pentru cele două cărți, preoții Macavei și Pintilie erau uniți, iar pe când se dona Psaltirea (Râmnic, 1751), de protopopul Irimie, în anul 1767, biserica era neunită. După 12 ani, în 1779, episcopul Blajului, Grigorie Maior dă bisericii unite o *Evangheliu* (Blaj, 1765); preot era Artemon Pop și protopopiatul era la Gheja, iar protopop era popa Șamu. În 1797 se cumpăra pentru biserica neunită „din Țicud”, un *Triod* (Râmnic, 1777): „în zilele preotului popa Gavril Onișor și popa Mihail Vlăsa, și era martor Ioan Crăcinovici, protopopul eparhii Turda.”

Pe când popa Atanasie Conț era preot al satului Ațintiș, în anul 1819, se ridică biserica de lemn: „Și s-a gătat în 29 zile, la Tăierea capului Ion Botezătorul. Și au cumpărat sindilă Hodoș Petru, 18 mii sindile, cu 60 florinți și plata meșterilor 40 zloți și 8 merțe de grâu și 5 cupe de vinarsu. Și cu(i) zece mii cu 7 zloți (toată) cheltuiala banilor, o sută de zloți,” și la sfîntirea bisericii este invitat să participe episcopul Vasile Moga.

L-am lăsat la urmă pe popa Lupu din Chimitelnic care, la anul 1681 ne povestește peripețiile prin care a trecut *Noul Testament*²⁷ (Alba Iulia, 1648), ce era cumpărat de Ștefan Petrișor și dat de pomană bisericii din sat; punându-l în mâna popii Lupu, i-a zis: „*Popo Lupule, ia iastă carte în mân(u)rile tale că o dau să fie bisericii și să-i porți de grije, în zilele tale. Iară eu popa Lupul am luat cartea și i-am purtat de grije și de la mine nu s-au streinat.*” După moartea lui Ștefan Petrișor, fiul acestuia Ion, vinde averea părinților și, rămas în sărăcie „văzându-se lipsit și flămânzit,” își amintește de carte și vrea să o vândă unui om mai bogat, pe nume Chiorean Lupu. Popa îi atenționează, spunându-le că: „*nu ești slobod s-o cumperi, nici el să o vînză, că-i dată de tat-său la biserică pomană.*” Și Ion a fost întrebat în biserică, ce merită cel „*ce-și vinde pomana părinților, ce i să cade (acelui om)? Și l-am făcut de toată rușinea (l-am) preaobrăzuit și l-am predicăluit – spune popa Lupu – și la biserică înaintea a tot satul Chimitelnic.*” Ion, văzând că nu poate vinde cartea în sat „*s-au dus într-alt sat pe la oameni și pe la popi, să o vînză într-ascuns fără știrea popii și a sătenilor,*” fapt descoperit de popa Lupu. Acesta îl roagă în cele din urmă

²⁷ Vasile Mașca, *art.cit.*

pe Chiorean Lupu să-l despăgubească pe Ion după cum se vor înțelege, numai să nu plece cartea din sat: „Și i-am zis: *Lupule, văz că cel om, anume Ion va apuca carte(a) cu vr(e)un meșteșug, au de la noi, au de la biserica și o va vinde. Că iată am înțeles de la popi că împlă să o vânză, macar cui. Ce iată, te îndemn să o cumperi precum te vei pute togmi, decât să să înstrăine undeva.*” Și la rugămințile sale, Chiorean o plătește „*togmindu-să*” cu un preț de 22 florini, având și el un fecior „*știut, trăgând nădejde de popie.*” Bani „*gata*” a primit Ion doar 5 florini, restul a fost plătit în natură: „*I-au dat 4 merță de făină de grâu și 4 merță de grâu (de măcinat, merța câte șeptezeci și cinci de bani. Și i-au dat un porc, drept un florinț și 20 de bani și i-au dat o păreche de ciubote muerești, drept 60 de bani. Și i-au dat 2 merțe de grâu de sămânță și grâu se vindea atuncea, câte un florinț merța.*” Și înțelegerea așa a fost făcută să nu poată nimeni din neamul lui Ion, să mai strice „*togmeala.*” Și pe când se cumpăra cartea, erau vremuri de restriște „*lipsă era de bucate și flămânzie și betegi era toți...în zilele mării sale craiului Apafi Mihai, anii Domnului 1681(?), în mai 7.*” După această dată, anul 1702 (presupunem), **Noul Testament**, era proprietatea popii David din Ocnișoara (AB), stând alături de **Cazania lui Varlaam**²⁸.

Muzeul bisericesc din Sărmaș a fost deschis în 15 august 1997 în prezența unui mare număr de credincioși, în frunte cu arhiepiscopul Andrei de Alba Iulia. În biserica de lemn, monument istoric, au fost expuse icoane și cărți deținute de parohiile de pe Câmpie. În iunie 2002, lăcașul a fost „*profanat*” de hoți, furându-se 12 icoane și 8 cărți. Icoanele au fost recuperate: 8 prăznicare pictate de popa Nicolae din Feisa, proprietatea parohiei Chețani și 4 icoane împărătești pictate de Toader Zugravul: Iisus Pantocrator, 1745 de la Iclandu Mare, Sfântul Nicolae, Arhanghelul Mihail și Maica Domnului, 1751 de la Sălcud. Din cele 8 cărți, doar trei au fost găsite: **Cazania lui Varlaam** (Iași, 1643) de la Sânpetru de Câmpie și Pogăceaua; **Chiriadromionul** (Alba Iulia, 1699) de la Balda. Nu au apărut încă: **Noul Testament** (Alba Iulia, 1648) ce a aparținut bisericii din Oroiu, ajuns în colecțiile Muzeului Județean Mureș, **Apostolul** (București, 1683) de la Sânpetru de Câmpie, **Triodul** (Râmnic, 1735) de la Miheșu de

²⁸ La parohia Cornești (MȘ).

Câmpie, *Predicile lui Petru Maior* (Buda, 1811) de la Chețani și *Chiriacodromionul* (Sibiu, 1856) de la Ațintiș.

**The Religious Museum from Sărmaș:
Ancient Romanian Book – A Weapon of Transylvanian People**

Abstract

The religious museum from Sărmaș was opened in 15th of August 1997 and it contains a lot of ancient books and icons. Unfortunately, in June 2002 some of those „jewells” have been stolen, only some of them being recovered. However, it stores a lot of national goods which are very important for our culture.

Hașdeu used to say that the book was the most important weapon of Transylvanian people, the sword and the gun being on the second place. Indeed, the book was the only way of keeping the ancient traditions, ancient culture and, more than that, for keeping the national language.

Romanian ancient books could be found during centuries in almost all churches; they were used as base for religious services, but also as textbooks for priests.

The diffusion of books was encouraged by the heads of orthodox church and by voivodes. With their moral and financial support, a lot of religious books have been published and send in almost all places. More than that, they succeeded sometimes in convincing the young priests to buy at least a book for their personal use.

The inscriptions from the books are very interesting; in almost all cases we find out who has sold the book, who bought it and why, and the price. More than that, we may find informations about the book has traveled through. Sometimes, those inscriptions give us informations about the priests that own them or even about the curses, who’s purpose was to prevent the books loss or disappearance.